

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

ЯНА БАТІЙ

FOLIO

Знамениті українці

Яна Батій

Андрей Шептицький

«ОМІКО»

2016

УДК 929:262.14

Батій Я. О.

Андрей Шептицький / Я. О. Батій — «ОМІКО»,
2016 — (Знамениті українці)

ISBN 978-966-03-7409-6

Праведник віри – таким знають митрополита Шептицького в усьому світі, адже під час Другої світової війни він власними зусиллями врятував від неминучої смерті сотні єврейських родин. А для української церкви митрополит Андрей – одна з найвеличніших постатей. Його вчинками завжди керували любов та правда, і, мабуть, саме тому Андрей Шептицький здобув загальну повагу. У 36-річному віці він очолив Українську греко-католицьку церкву і був її очільником до кінця свого життя. Митрополит Андрей першим із ієрархів почав використовувати у спілкуванні з вірянами народну мову, першим почав правити богослужіння українською. І можна стверджувати беззастережно: Андрей Шептицький був людиною великої сили волі, патріотом своєї країни, який заповідав своїм нащадкам: «Не потоком шумних і галасливих фраз, а тихою й невтомною працею любіть Україну...».

УДК 929:262.14

ISBN 978-966-03-7409-6

© Батій Я. О., 2016

© ОМІКО, 2016

Яна Батій Андрей Шептицький

...Сірувато-сиве важке небо немилосердно тяжіло над старовинним містом Лева. Воно тужливим тягарем лягло на плечі будинків, храмів, заплуталося у верхівках дерев. Початок листопада видався пронизливо холодним, суворим. Усе навколо якось поблякло, ніби вицвіло, розгубилося. Місто незвично притихло, замислилося, залякло в якійсь журбі. Навіть холодний вітер, що іноді налітав поривами, поспішав сором'язливо сховатися за найближчим рогом чи за стовбуром великого дерева, не бажаючи порушувати урочистої тиші. Старі будівлі трохи перелякано й журливо дивилися на те, як вулицями повзе величезна мовчазна процесія. Священики, ченці, звичайні миряни... А обабіч шляху сумного ходу щільною стіною стояли місцеві жителі. Хтось потай хрестився, хтось ворушив губами, беззвучно проказуючи молитву, хтось витирив сльозу, що мимоволі скотилася по щоці. І всюди були солдати... Але й вони стояли похнюплені, замислені. Крім трьох чоловіків, усі вояки, наче по команді, скинули кашкети. І ніхто з офіцерів не зробив їм за це зауваження...

Процесія виплила зі стін старого собору Святого Юра і, пропетлявши містом, повернулася назад. Здавалося, ніби й сам собор мерзлякувато зіщулювся, похнюпився, не бажаючи розуміти те, що трапилося горе... Старі споруди й справді мають свою душу. І вони, як і люди, можуть сумувати й почуватися сиротами. На жаль, мало хто це розуміє... Та й розповісти про своє горе собор не міг. Але міг навіки прийняти й зберегти його у своєму серці...

Майже очолюючи процесію, ліниво погойдуючись, наче на хвилях, плывла величезна проста труна, покрита розкішною яскраво-червоною тканиною. Це до свого останнього земного місця спочинку вирушила дуже неординарна людина, про яку ми сьогодні знаємо все – і майже нічого... Митрополит Андрей Шептицький... Ще кілька хвилин – і він назавжди знайде спокій у соборі Святого Юра. Мине зовсім небагато часу, і історики почнуть доводити свою точку зору про місце незвичайного митрополита в історії... Але й досі не зможуть дійти згоди. Бо навіть свідки подій тих далеких часів, не кажучи вже про сучасних дослідників, розповідають начебто про двох різних осіб – про праведника та людину, яка не варта поваги...

Людина, про яку піде мова в цій книжці, походила з дуже цікавого і старовинного роду. Бабуся Шептицького, Софія Яблонівська (герб Гжимала), була дружиною Станіслава Скарбека – фундатора будівництва Національного академічного драматичного театру ім. Марії Заньковецької. Мати майбутнього митрополита, Софія Людовіка Цецила (Сесилія) Констанція, була донькою відомого польського драматурга графа Олександра Фредра. Дівчина успадкувала від батька справжній талант митця. Здобувши блискучу освіту в Відні та в Парижі, вона повернулася на батьківщину, до Львова. За кілька років Софія стала досить відомою письменницею та художницею. Особливо їй вдавалися портрети... Крім того, талановита дівчина займалася релігійним живописом. Вона залишила на згадку про себе картини, які прикрашали костели Львова, Кракова, Жолкви та інших міст. Особливо вдалою її роботою вважався портрет святого Яна з Дукли. Його Софія виконала для львівського Бернардинського костелу, де й було поховано самого святого. Її літературна спадщина містить оповідання, нариси, двотомник листів та окрему книгу «Спогади минулих років» (1900—1903). Власне, усі її твори нагадували сімейний щоденник і досить яскраво змальовували історію незвичайної родини. Нині твори цієї жінки є одним з основних джерел вивчення біографії її роду. Але й досі в ній є «білі плями»... Бо час не милував написаного. Так сталося, що з сімейних записок залишилися уривки перекладу французькою та один з п'яти примірників оригіналу. Він потрапив до рук давнього знайомого головного героя нашої розповіді – священика візантійського обряду, консультанта Конгрегації у справах Східних церков, Східної літургійної комісії та Комісії східного канонічного права Кирила Королевського. Зазвичай уніати, згадуючи Андрея Шептицького, спираються саме на

книгу Королевського, яку він створював упродовж трьох довгих років, посилаючись на особисті листи, власні спогади та записи матері померлого митрополита.

У жовтні 1861 року відбулися заручини Софії Фредро з Яном Кантом Шептицьким – представником дуже давнього шляхетного українського роду Галицької Русі (гербів Сас і Шептицьких). Боярами вони стали з волі князя Лева Даниловича ще наприкінці XIII століття. Родовий маєток Шептиці (Шептич) знаходився в Галичині, у Яворівському повіті на Львівщині. Саме через назву маєтку рід і отримав своє прізвище – Шептицькі. Коли в 1596 році було укладено Берестейську (Брестську, Брест-Литовську) унію, Шептицькі – уже князі – радо її підтримали, і за півстоліття їхня родина поступово почала переходити «у латинство», стаючи франкомовними римо-католиками. У другій половині XVIII століття Річ Посполиту було поділено на частини; маєтки Шептицьких опинилися на території Австро-Угорської імперії, зокрема Королівства Галиції та Лодомерії з Великим князівством Краківським і князівствами Освенцима й Затору. Так називалася коронна земля на сході Габсбурзької монархії, столицею якої був Львів. З того часу й до початку XX століття поляків у місті мешкало втричі більше, ніж українців, а сам Львів вважався одним з найбільших польських осередків культури. Причому саме поляки складали місцеву еліту – і не тільки у Львові. Вони були найвпливовішими особами в адміністраціях міст, судах і сеймах. За таких умов зберегти своє становище та привілеї можна було лише в одному випадку – повністю перейти до латинського обряду й проголосити себе поляками. Саме так Шептицькі й вчинили. У середині XIX століття хіба що родовідне дерево нагадувало про їхнє істинне походження...

Ян Кант, до речі, робив усе можливе для того, щоб жодна дрібничка з родоводу його предків не була забута. Він, наче справжній історик, ретельно вивчав давні документи, намагаючись доповнити власні знання й обов'язково передати їх дітям.

У власності Яна Канта Шептицького знаходився маєток у мальовничому селищі Прилбичі. Туди він і привіз свою молоду дружину, там народилося семеро дітей подружжя, відбулися їхні найрадісніші та найтрагічніші події... На той час у Прилбичах мешкало близько 1000 чоловік. А неподалік знаходилося ще одне село Шептицьких. Воно було українським, але мало німецьку назву – Брухналь. У жодному селі не було латинської церкви, тож Шептицькі робили відправи в домашній капличці або їздили до найближчого римсько-католицького храму. Граф і його родина мали право обирати священників для обох сіл і подавати їх на затвердження перемишльському єпископові.

Софія Шептицька була досить віруючою людиною і завжди просила, щоб Бог дав її дітям розуміння свого місця на цьому світі, духовного прозріння. І просила не дарма... Узагалі, рід Шептицьких був тісно пов'язаний з історією церкви. Саме з нього походили предстоятель Української греко-католицької церкви, єпископ, а згодом – митрополит Київський, Галицький і всієї Русі Анастасій (1686—1746), уніатський єпископ Львівський Варлаам (помер у 1715 році), Лев (Людовік, 1717—1779) – ще один митрополит Київський, Галицький і всієї Русі, римо-католицький єпископ Полоцький Єронім (помер у 1773 році), уніатський владика Афанасій Перемишльський (помер у 1779 році). Анастасій, до речі, був тією людиною, яка розпочала будівництво знаменитого львівського собору святого Юра. Це сталося 1744 року. Спроектував будівлю знаменитий італійський архітектор Бартоломео Растреллі. Але завершувати цю справу довелося вже наступникові Анастасія – Левові...

З цієї родини походило і чимало менш знаменитих ченців, служителів церкви. Шептицькі завжди були дуже релігійними. Здавалося, духовні цінності давнього роду передавалися в ньому з покоління в покоління не тільки вихованням. Вони ніби з самого народження були закладені в генах Шептицьких. Софія і Ян не становили винятку із загального правила. Вони виховували всіх своїх дітей у дусі християнських цінностей. Але батьки навіть не здогадувалися, що на цьому доля не зупиниться, і двом їхнім синам доведеться пройти важким тернистим шляхом зречення від світського життя, шляхом до світла. Двоє братів, митрополит

і архімандрит... Один з них визнаний блаженним католицької церкви, священомучеником і «Праведником народів світу». А другий... У 1954—1955 рр. у Ватикані було розпочато процес його беатифікації – визнання блаженним. Нині в офіційних документах його називають «Слугою Божим». Після завершення беатифікації церква почне процес визнання цієї людини святим. А для української греко-католицької церкви митрополит Андрей Шептицький є чи не найвидатнішим ієрархом. Тому його часто називають «українським Мойсеєм».

Слід зауважити, що до Берестейської унії всі Шептицькі належали до давнього візантійського обряду. Римо-католики серед них були рідкістю. Але після унії та розділу Польщі ситуація змінилася. Саме тоді ряд єпископів православної західноросійської Київської митрополії прийняли католицьке віровчення і перейшли під руку Папи Римського. Проте вони вирішили зберегти богослужіння візантійської літургійної традиції... Звісно, віряни їхніх єпархій невдовзі пішли слідом за своїми пастирями. Та більшість аристократії, зберігаючи своє становище в суспільстві, стали римо-католиками й проголосили себе поляками.

Незважаючи на виховання в римо-католицькій традиції, двоє синів Софії та Яна згодом висловили бажання повернутися до віри власних знаменитих предків – візантійського обряду. І відстояли своє право на це... Можливо, такому повороту подій сприяло те, що садиба Шептицьких була прикрашена портретами предків – уніатських єпископів? Може, такий вплив на дітей мав той старий монастир, де колись мешкали їхні пращури й де зберігалися святині роду? Можливо, сама кров нагадала їм, ким вони є насправді?

Отже, майбутній митрополит, одна з найнеординарніших постатей в українській історії, народився в Прилбичах 29 липня 1865 року. При хрещенні він отримав ім'я Роман Олександр Марія.

Насправді у подружжя Шептицьких це була вже третя дитина. Старший його брат, Стефан, народився 1 жовтня 1862 року і помер ще в дворічному віці, у листопаді

1864-го... Другий син, Юрій (Єжи), народився 8 листопада 1863 року і помер 18 лютого 1880 року, ледь досягши 17 років. Батьки дуже тяжко пережили ці втрати. І перша з них ледь не коштувала життя й третій дитині... Річ у тім, що Стефан помер усього за кілька місяців до народження Романа Марії Олександра. Його мати перебувала в такому важкому стані, що це не могло не відбитися на здоров'ї ще не народженого маляти. Хлопчик з'явився на світ дуже слабеньким і за життя часто й дуже небезпечно хворів. Кілька разів батьки прощалися з сином, а місцевий священик проводив обряд над помираючим, готуючи його до зустрічі з Богом... Але Роман, на подив рідних, щоразу одужував.

Ще до народження Романа його мати відчувала, що ця її дитина буде особливою. І, як виявилось, мала рацію. Змалечку хлопчик відчував особливий потяг до церкви, до молитви, намагався дотримувати всіх вимог своєї конфесії, часто прислужував у місцевому храмі. Причому ніхто його спеціально не вчив, як поводитися під час служби. Він сам якимось дивом робив усе, як треба, і навіть серйозніше, ніж дорослі, розумів значення святих речей. А ще неймовірно трепетно ставився до розповідей матері про Христа... Як не дивно, Роман мав неабиякий вплив на власних братів. І старший, Юрій, і молодші – Казимир (1869—1952), Олександр (1867—1940), Станіслав (дати народження і смерті точно невідомі) і Лев (1876—1939) по-особливому ставилися до Романа. Саме він привчив братів щиро молитися...

Доля дітей Шептицьких виявилася важкою. Двоє, як ми вже зазначали, померли надто рано. Третій з дитинства вирішив обрати для себе шлях служіння Церкві. Четвертий зробив швидку кар'єру адвоката, тривалий час був основним помічником батька, справно доводячи до ладу хазяйство у маєтку. Але... Казимир, блискучий шляхтич з величезними перспективами, найбільше мріяв піти шляхом власного брата Андрея. Рішення це визрівало й ухвалювалося довго й важко. Казимир спочатку не міг облишити матір, яка вже зазнала стількох втрат і сильно хворіла, а після її смерті ніяк не міг наважитися залишити старого батька. Однак у день 75-річчя графа Яна він оголосив родині, що остаточно вирішив кардинально змінити

власне життя. Ченцем він став тільки у віці 43 років, після чого усіляко підтримував брата Романа. З часом він став єпископом. А десь у 1952 році старий священник, якого засудили до багаторічного ув'язнення у Володимирському концентраційному таборі над Клязьмою (Росія), тихо помер і був похований на території табору, під звичайною табличкою з номером... Нещодавно нещасного ченця виправдали й перезаховали з почесними. Католицька церква визнала його святим мучеником за віру. А особлива єврейська організація проголосила його «Праведником світу»...

Олександр жив тихо, продовжуючи справу батька. 19 червня 1940 року він помер у Замойській ротунді від катувань, що завдали йому радянські військові. Згадку про це залишив у своїй книзі син Олександра Ян Шептицький. Станіслав обрав для себе військову кар'єру, ставши полковником Генерального штабу, а напередодні Першої світової війни – військовим аташе Австро-Угорщини в Римі. Потім він дослужився до генерала польської армії. Кар'єра забирала весь час Станіслава, тому на родину в нього просто бракувало часу, і помер він бездітним... Лев жив з дружиною у батьківському маєтку аж до того моменту, поки туди не прийшли більшовики. 27 вересня 1939 року молодшого з Шептицьких разом із дружиною після знущань було страчено. За спогадами деяких місцевих жителів, перед цим чужинці примусили подружжя самим викопати для себе могили...

Та давній рід усе ж таки не перервався. Олександр та Лев мали 11 дітей. Вони та їхні нащадки тепер живуть у Польщі, Франції, Канаді, Сирії, Південній Африці. До речі, і з цього покоління вийшли ті, хто вирішив прийняти чернече життя – чотири дівчини стали францисканками, місіонерками чину Діви Марії.

Але повернемося до Романа Марії Олександра. Ще до народження дитини його батьки були переконані, що це буде хлопчик. Тільки до його майбутнього Софія та Ян ставилися по-різному. Батько згодом писав про незвичайне передчуття. Він завжди повторював, що матиме кількох синів і один з них буде священником, єпископом. І що саме він буде «батьком» реформи української церкви. Натомість мати малого була іншої думки... Вона досить жорстко заявила: «Я б заборонила синові бути священником, не знаючи, чи він готовий бути монахом...» Софія хотіла бути впевненою, що хлопець не захоче «одержати в майбутньому високий сан».

Важко повірити, але ці зовсім різні бажання батьків хлопчика здійснилися... Коли Роман став дорослим, він обрав шлях ченця, став єпископом і реформатором українського духовенства.

До 1875 року вихованням та навчанням сина займалася його мати, Софія. Коли він навчився писати й читати, мати часто знаходила всюди в будинку цікаві клаптики паперу. На них були записані уривки молитов і власні, дитячі пояснення малим церковних таїнств. Незабаром Софія помітила, що й інші її діти без усякого втручання дорослих обзавелися вервичками, за якими щодня самі згадували таїнства Великої вервиці... Сам Роман намагався змалку обмежувати себе в солодкому – і випробовуючи себе, і караючи себе за якісь, тільки ним знані, гріхи. З восьми років він повністю відмовився від десертів. У віці дев'яти років розповів матері, що готується до того, щоб стати священником. Тоді мати жартома зауважила, що Романові доведеться в такому разі відмовитися від їзди верхи, бо священникові це не личить. Роман дуже любив верхову їзду. Замислившись, він якийсь час мовчав, а потім спокійно сказав, що це його не зупинить. Насправді у його характері вже тоді можна було відчувати справжній сталевий стрижень. Єдине, що заважало йому самому, – це дуже запальна вдача, войовничість, відвага, що межувала з відчайдушністю і нехтуванням небезпекою, певна агресивність. Недарма його власний дядько-військовий по материнській лінії рекомендував батькам племінника планувати для нього військову кар'єру. Але хлопець уперто й методично, з неймовірною для його віку послідовністю позбавлявся рис, що заважали йому на обраному шляху. Він виховував у собі любов до менших і бідних, вдячність за найменші вияви уваги до себе та до своєї думки.

У десятилітньому віці Роман вступив до гімназії ім. Франца Йосифа у Львові (яку закінчив з відзнакою). Ще за рік хлопець пішов до першого у своєму житті причастя. Воно відбулося 17 травня у Львові, у монастирській церкві отців Бернардинів. Звісно ж, ця церемонія відбулася, як уже довгий час у всіх Шептицьких, за латинським обрядом. Власне, для першого причастя хлопець був іще замалим, але мав до цього таке бажання, що переконав власну матір. Софія Шептицька порадила з власним духівником і вирішила провести церемонію приватно.

Класичні студії в Кракові Роман проходив разом зі своїми братами Юрієм та Олександром. Жили хлопці під наглядом француза-вихователя в одного з викладачів колегії святої Анни. Що далі, то він ставав принциповішим, переконаним у власній правоті, байдужим до думок інших, якщо вони не збігалися з його власними думками, нестриманим у судженнях і гніві, надмірно гарячковитим. Але це не заважало йому блискуче навчатися, бути першим у класі, виявляти іноді зрілість, непритаманну дитині його віку. У 14 років він, на прохання матері, зміг у листі переконати старого невіруючого чоловіка звернутися до Бога й провести залишки свого життя так, як належить ревному католикові.

18 лютого 1880 року Шептицьких спіткало страшне горе. Сімнадцятирічний Юрій, на якого батько покладав чи не найбільші надії, раптово помер... Ця втрата важко вплинула на Романа. Надзвичайно розумний, талановитий, Юрій охоче ділився знаннями з молодшим братом, був розсудливим і терплячим. А ще – справжнім другом... У ті важкі дні Роман писав матері, що він безмірно страждає, але повністю покірний Божій волі. Бо Юрій уже «осягнув небо» і став для нього другим ангелом-охоронцем... Так неочікувано Роман став найстаршим сином у родині. А мати дуже боялася, щоб Бог не забрав у неї й цю дитину. І журилася дедалі більше, відчуючи, що їй доведеться пережити ще одну болісну жертву. Сподіваючись запобігти цьому, вона почала активно планувати світське життя для свого найстаршого сина... Але оточуючі бачили: хлопець уже обрав собі іншу долю, хоч він ні з ким, крім матері, на цю тему не спілкувався.

Софія Шептицька, мабуть, серцем відчувала, що її дитина має особливе призначення. Вона майже щоденно молилася про те, щоб Роман знайшов своє духовне визнання... Мати якось підсвідомо розуміла – хлопець не піде звичним для її родини шляхом. І, мабуть, її молитви було-таки почуто... У 1881 році у великому товаристві друг родини Шептицьких, згадавши історію їхнього роду, жартома запитав у Романа та Олександра: «Хто з вас двох стане наступним єпископом?» Старший з братів спокійно відповів, що священником, причому уніатським, буде він. Але одружуватися перед висвяченням, як це було заведено у руського духовенства, він не має наміру, адже вважає, що священник повинен залишатися самотнім і дати чернецькі обітниці. Тоді ж Роман уперше висловив свій намір стати василіанином.

Оточення сприйняло це швидше як не досить вдалий жарт. На той час у Галичині існувало всього кілька монастирів цього чину – занедбані, напівзруйновані. Мешкала там майже в повному занепаді невелика купка ченців. Можливість реформування чину василіан ніхто не розглядав. І це при тому, що наприкінці першої чверті XVII століття саме василіани дуже прислужилися руській католицькій церкві. Ніхто тоді не знав, що офіційний дозвіл на реформу буде отримано завдяки отцю Клименту Сарницькому і ксьондзу Генріку Яцковському 12 травня 1882 року. Тепер справа була за тими, хто почне проводити цю реформу в життя. Отець Яцковський був знайомий з Романом Шептицьким, але й гадки не мав, що в недалекому майбутньому саме цей молодий шляхтич візьме справу реформування української церкви до своїх рук...

Тут варто зробити невеличкий відступ і розповісти дещо саме про василіан. До укладання Берестейської унії 1596 року руські та інші східні монастирі не мали розбіжностей. Вони були незалежними один від одного, лише іноді утворюючи конфедерації в окремих місцинах. Підпорядковувалися вони лише місцевому єпископові. Слід сказати, що сам святий Василій насправді не засновував якогось особливого чину. Він усього лише давав законодавчі поради

тодішнім ченцям та наполягав на більшій аскетичності їхнього життя. Після унії ситуація змінилася. На середньовічному Заході вирішили, що святий Василій насправді заснував особливий чин, схожий на орден бенедиктинців. А ще поширилась думка про те, що всі східні православні ченці належали лише до цього чину. Мабуть, сам святий дуже здивувався б, почувши таку звістку...

Першими реформаторами «руських василіан» були святий Йосафат Кунцевич та Йосиф Велямин Рутський. Останній вважав, що релігійне життя варто будувати лише за прикладом єзуїтів чи кармелітів. Власне, саме за єзуїтською моделлю чин василіан і було перероблено. Його поділили на три провінції, кожна з яких очолювали генеральний настоятель та ігумени (місцеві настоятелі). Одна провінція знаходилася на території Білорусії, друга – на тій частині Польщі, яка належала Російській імперії, третя – в Литві. Усього на той час у всіх провінціях діяло 132 монастирі, де мешкали приблизно 1300 ченців. Але в 1832 році цар Микола I почав нищити монастирі й розганяти їхніх насельників. Тож на території Російської імперії осередки василіанства почали зникати; останній монастир цього чину закритися 1875 року.

Ще за п'ять років монастирі Галичини створили власну провінцію з особливим статутом. Там було відкрито 14 монастирів, у яких мешкали всього 50 ченців. Вони ледь встигали підтримувати свої майже порожні оселі та хоч якось обробляти наділи монастирської землі. До речі, щоб отримати чин єпископа Руської Церкви, слід було належати саме до василіан. Таке правило ухвалив у 1720 році Святий синод.

Наступна реформа була ідеєю Генріка Яцковського та професора Львівського університету, ієромонаха Климента Сарницького. Власне, глобальних змін тоді не передбачалося. Реформу мала провести Галицька провінція єзуїтів. Наприклад, голову провінції обирали після консультації з ченцями. Було реформовано Добромильський монастир (Перемишльська єпархія). До чину почали приймати не тільки русинів, але й латинян, якщо вони висловлювали бажання перейти у східний обряд і дати урочисті обітниць. Але служби правили саме русинські священники, вони ж викладали й основи обряду. Пости й утримання провадилися за настановами святого Йосафата. Той, хто обирав чернече життя, повинен був пройти новіціят (він тривав від 18 місяців до трьох років). Після цього братія та настоятель вирішували, чи підходить новачок для служіння Богу. Тих, хто залишав монастир, звільняли від духовних обітниць, які вони встигли дати. Але після складення простих обітниць монастир залишали тільки через дуже вагомні причини чи з дозволу Святого престолу. Після простих обітниць насельники монастиря починали навчання. Вони опановували філологію, філософію та богослов'я. Той, хто витримав три роки такого життя, мав право остаточно присвятити себе Богу й скласти вічні обітниць, відмовитися від яких було вже неможливо. Власне, на цьому реформа й зупинилася.

Отець Яцковський у 1882 році запропонував ченцям Добромильського монастиря приєднатися до реформування. Але для старих ченців це б означало здолати весь шлях заново – починаючи з новіціату. Тож охочі підтримати нововведення були тільки серед «новобранців» монастиря. Незважаючи на це, через шість років нових василіан було вже стільки, що вони змогли повністю заселити монастир святого Онурія у Львові. Ще за кілька років василіани відновили монастирі в Кристинополі, Золочеві, Жовкві, Крехові, Бучачі, Улашкові, Дрогобичі, Краснопуці, Підгір'ях. У 1904 році василіани зайняли 14 монастирів, тоді ж почав працювати й перший протоігумен Платонід Філя. Титул архімандрита відновили 1931 року. Саме тоді Конгрегація стала міжнародною, оскільки були об'єднані галицька, закарпатська, американська провінції та віце-провінція в Трансильванії (Румунія). Тож і в Римі почала працювати Генеральна курія.

Слід зауважити, що реформування відбувалося не зовсім вдало і чимало ченців були ним незадоволені, незважаючи на зовнішні успіхи справи. Так, єзуїти дійсно готували бездоганних ченців. Але дати їм східної ментальності не могли навіть за великого бажання – бо й самі її не мали. Так, прихильники реформи не мали наміру нікого «ополячувати», більшість із них

були саме поляками, які вирости за суворими настановами римо-католицької церкви. Вони ніяк не могли засвоїти самі й передати молоді особливе, «східне», мислення – більш м'яке, водночас менш підвладне законам, гнучке. У 1885 році русини-москвофіли почали відкрито критикувати василіан і подали петицію Папі Римському. У ній йшлося про те, що обіцянки, дані при Берестейській унії, були грубим чином порушені, василіани їх не дотримували. Особливо обурило москвофілів те, що реформували чин єзуїти і що до нього приймали кандидатів латинського обряду. У петиції попереджалося, що «латиняни» колись обов'язково цим скористаються – спотворять обряд, обіймуть усі високі посади в єпископаті, ліквідують капітули, а всі парафії віддадуть василіанам в обхід світських священників, які завжди ними опікувалися.

Керування Добромильським монастирем теж спричинило чимало нарікань. Мовляв, єзуїти порушили правила святого Василя. Крім того, унію з Римом автори листа назвали догматичною, а не дисциплінарною. Прибічникам реформи легко вдалося спростувати нападки супротивника, ще й відповісти йому тією самою монетою. Австрійський уряд більш прихильно поставився до аргументів василіан, особливо після того, як відомий священник Іван Наумович (один з тих, хто підписав петицію) став відступником і помер у схизмі. Утім, церковна влада рівня кардиналів узагалі не взяла до уваги цю суперечку, вирішивши не витратити на неї час.

У 1883 році Роман успішно склав іспити, ставши бакалавром. Але й там не обійшлося без непорозумінь. Роман просив, щоб насамперед його запитали з релігії, бо це – найголовніший з предметів. Директор гімназії надіслав запит до міністерства освіти у Відень. Звідти відповіли, що релігію потрібно мати в душі, а не в голові, й відмовили Шептицькому в його проханні. Після отримання диплому бакалавра молодий шляхтич поїхав з матір'ю на родинне свято у Коростенку. Дорогою хлопець перебував у поганому настрої. Він поскаржився, що не бачить для себе ніякого майбутнього. «Хіба що займатимуся сільським господарством; я хотів би стати лише уніатським священником, але тато ніколи не дозволить...» Цікаво, що після цих тужливих слів розпочалася страшенна гроза. Вона налетіла миттєво серед ясного теплого дня. І Роман, і його мати сприйняли це однаково: в житті хлопця розпочинається змагання за поклонання, і воно не буде легким... Наступного дня Шептицькі проїздили повз Добромилю, де нещодавно відкрився реформований новіціят. Роман жадібно та уважно вдивлявся в монастирську вежу. Так, наче це було найголовнішим у його житті... Під час поїздки хлопець відвідав з батьком резиденцію греко-католицького митрополита. А ще за тиждень з дозволу батьків усаїтнівся в Старому Селі, в резиденції єзуїтів, і довго говорив з отцем Яцковським. Власне, батько молодого шляхтича нічого не знав про ті розмови з прибічником «чужого» чину. Інакше б свого дозволу на це не дав. За кілька днів, перебуваючи на самоті, Роман почув внутрішній голос. Той сказав, що він повинен стати василіанином... Обміркувавши все, Роман сказав матері: «...Я вирішив – стаю василіанином. Я напишу татові та вступлю до новіціяту».

Батько ніяк не міг зрозуміти, як це його старший син, його надія, ревний католик-«латиніст» раптом вирішив повернутися до віри своїх предків, та ще й облишити світське життя. Ян Шептицький бачив сина своїм найпершим помічником, який поступово почне керувати господарством у маєтку, а тут...

Сказати, що батьки були шокованими – не сказати нічого... Так, Ян дуже поважав історію власного роду і його славних представників – служників Церкви. Але він і сам був «латинянином»! І примиритися з таким ходом подій йому було важко. А Софія Шептицька в розпачі написала: «Їхнього обряду я зовсім не знала, я бачила в них тільки представників приниженої, вороже налаштованої до нас нації, яка настирно виступала проти Римо-католицької церкви й польської нації... З ранньої юності я завжди чула, як про руське духовенство говорили зі зневагою, якої воно часто заслуговувало через своє повне неучтво, свої звичаї і захланність... Я бачила тільки декількох його представників, які вийшли з найнижчих верств суспільства... Промови в Галицькому сеймі, політичні дискусії, пересипані брудними й огидними анекдотами про руських священників, висловами і жартами, сповненими презирства, які я чула; усе

це піднімало голову навколо мене, сичало, як гадина, прагнучи лише відняти в мене сина, щоб кинути його у прірву нечистот... Загроза для унії, навернення Сходу, оновлення Східної Церкви – все це, щиро кажучи, не мало для мене жодного значення. Що воно важило для мене? Я бачила перед своїми очима єдину річ: безмежно великий хрест, який нависав наді мною своїми раменами, і на тому хресті – мій Роман, який не дотримував обряд, у якому я його виховала, залишаючи все те, що нас єднало, нехтуючи Римською Церквою, яка після Бога була для мене найдорожчою у світі...».

Софія Шептицька сприйняла заяву сина так, наче він узагалі обрав іншу релігійну конфесію, хоча, власне, йшлося тільки про обряд... Але він був іншим, ніж той, у якому виховувалися батьки Романа. Переплакавши, Софія вирішила звернутися по допомогу до знайомого священника. Адже вона втратила вже двох синів, і рішення третього сприйняла як його передчасну смерть. Священик, вислухавши довгу розпачливу розповідь матері, трохи помовчав і спокійно відповів: «Знаючи Романа так, як знаю його я, абсолютно цьому не дивуюся. Можна було сподіватися, що він не обере звичайного шляху, а прагнутиме більш величного, аніж звичайне священство. Нема нічого дивного...» Це не дуже заспокоїло Софію. Усю ніч вона повторювала про себе: «Роман іншого обряду, ніж мій!» А зранку категорично сказала синові, що до закінчення університету з батьком навіть намагатися говорити на цю тему не варто. Надто сильним буде для нього цей удар, і свого дозволу на новіціят він гарантовано не дасть. До речі, погляди графині остаточно змінилися тільки через 11 років! Роман потай плакав, бо розумів: іншим шляхом він уже не піде, але цей його крок буде «розривом з усім минулим...» Хлопець мав рацію, говорячи так. Його родина була дуже відомою, і тому газети одразу ж зацікавилися молодим шляхтичем, який мав намір таким дивним чином змінити своє життя. Роман добре знав, що йому доведеться перебороти чимало упереджень з боку українців, які вбачали в тому, що священником їхнього чину стане виходець зі шляхетної польської родини, чергову спробу колонізації. Навіть обійнявши митрополичий престол, Шептицький ще довго мав справу з цим упередженням. Минуло досить багато часу, поки результати його діяльності змінили таке ставлення на подив, а подекуди й на щире захоплення.

Мати Романа на цьому не зупинилася. Вона вирішила поспілкуватися ще й з отцем Яцковським. Йому жінка відверто виказала побоювання, що її улюбленець Роман – такий вихований, делікатний, освічений – стане неотесаним селяком. З цього моменту родинна злагода буде остаточно зруйнована. Яцковський, уважно вислухавши все, почав пояснювати: перейти від латинського обряду до східного чи до обряду власних предків зовсім не означає бажання залишити Римську Церкву. Міркувати так може хіба що дуже наївна людина. «Ви поєднаєтеся в Бозі, а не в обряді, і Роман ніколи не стане селянином, хіба що мучеником, а чого б ми могли бажати кращого і йому, і вам?» Ці слова Яцковського примусили графиню надовго замислитися...

Після розмови зі священниками графиня Шептицька не причащалася – відмовлялася тим, що не має сили. Відсторонившись від усіх, за кілька днів жінка усе ж таки прийняла важке для себе рішення. Вона попросила священника принести Романа в жертву Христу так, як це робили, коли хлопець під час хвороби був майже при смерті. З того моменту важкий тягар з душі матері зник. Але вона була впевнена, що з чоловіком на неї чекає багато важких розмов і що її Ян так легко не відпустить від себе свою надію. Отже, Роману доведеться зазнати чимало неприємних сутичок з власним батьком... Важкі думки довели Софію до гарячки, загостривши її хворобу. Але жінку хвилював не власний стан, а те, як повідомити чоловікові, що Бог, забравши в них уже двох старших синів, тепер забирає і третього.

Одного разу графиня спокійно, посеред звичайної розмови зронила: «Певно, Роман захоче стати священником, і це очевидно». Ян, переглядаючи документи, розсіяно відповів: якщо його син справді має до цього покликання, то йому ніхто не може заборонити обрати свій життєвий шлях. От тільки граф мав на увазі дещо інше, ніж його син. Ян гадав, що Роман стане

так званим світським священиком, прийме звичайний сан, що дозволяє мати власну родину, не віддалятися від рідних і не залишати звичного усталеного життя. Софія вирішила поки що не повертатися до цього питання. Тим більше що її знову підкосила важка хвороба.

Одного разу провідати бідну жінку завітав отець Яцковський. Раптово графиня запитала його в присутності чоловіка: «Отче, а тепер якої ви думки про покликання Романа як василіанина?» Мабуть, хвороба примусила її забути про обережність і з'ясувати ситуацію в родині. Граф навіть здригнувся від несподіванки, підскочив і закричав: «Ніколи цього не буде!» Голосний крик каменем упав на Софію. Чоловіки навіть подумали, що в неї почалася агонія... Але тяжка боротьба зі смертю тривала для графині ще довго.

Власне, зрозуміти Яна Шептицького було не важко. Він уже втратив двох синів, постійно сварився з братом дружини (у чоловіків просто були виснажені нерви), слуги та вчителі дітей поводитися погано за відсутності хазяйки, яка вже зовсім не виходила з дому, майже весь час лежала, не маючи змоги навіть молитися. Щоранку домашні боялися, що вона вже ніколи не прокинеться. До всього, родині відчутно не вистачало грошей. І тут від графа вимагають віддати його головного помічника, його надію!

Батько, м'яко кажучи, був не в захваті від генів сина, що пробудилися так вчасно. І хоча мати змиралася з вибором Романа, батько продовжував чинити йому опір. Але він був людиною розумною і ставати деспотом не хотів. Тому граф не відмовив Романові у визначенні власного шляху в житті повністю. Він просто вирішив зволікати і поставив кілька умов, сподіваючись, що нове оточення остаточно змінить погляди впертого парубка. Батько відправив «нестандартного» сина до 1-го Австрійського уланського полку, що розташовувався у Кракові. Цікаво, що сам Роман визнав цю вимогу справедливою і навіть цікавою для себе. Річ у тім, що він, нащадок давнього шляхетного роду, вважав необхідним, як і кожен чоловік, пройти військову службу. А для людини, яка обрала своїм життєвим шляхом службу Богу, це означало для початку зануритися в атмосферу беззастережної покорності й суворій дисципліні. Тому Роман охоче пристав на вимогу батька і ретельно почав вивчати військову справу. Тим більше що й отець Яцковський радив йому перед тим, як остаточно обрати долю ченця, пройти військову службу.

Тим часом Ян Шептицький переконав себе в тому, що саме Яцковський, сповідник його дружини, один з ідейних «батьків» реформи чину василіан, є першопричиною проблем в його родині. Мовляв, той уже давно повільно готував Романа до такого рішучого кроку, «зігравши» на здібностях і особливому благочесті хлопця. Душевні терзання голови родини виливались у звинувачення, докори, скандали... Усе це доводилося переживати нещасній жінці, яка вже майже не рухалася і була не в змозі відповісти чоловікові. Тоді отець Яцковський написав графові, що той може розпитувати сина і випробовувати його, але не має права ламати йому життя. А щоб батько не звинувачував власне його в особливому впливі на Романа, священик просто віддалився від сім'ї. Мовляв, хай мине час і сам Господь прояснить. Дещо згодом Софія у супроводі синів Романа та Лева і служниці за вимогою лікарів поїхала до Венеції. Про бажання Романа піти до василіанського монастиря вони намагалися взагалі не згадувати. Лише один раз хлопець сказав: «Переконайте тата, що я не маю наміру йти в монастир, якщо він не погодиться на це з власної волі... Господь дозволить, щоб це швидко сталося».

1 жовтня молодий шляхтич, відвізши матір додому, почав служити в полку, що стояв у Кракові. До нової справи він поставився дуже серйозно. Єдине, що засмучувало хлопця, – це вимога батька неодмінно брати участь у світських розвагах. Але перебування молодого Шептицького серед уланів виявилось аж надто коротким. Бог сам вирішив долю хлопця і досить жорстко. Романові несподівано стало погано, його відправили до лазарету. Там з'ясували, що молодий Шептицький захворів на гостру скарлатину... Смішно, але ця хвороба, яку тепер лікують дуже швидко і без важких наслідків для здоров'я, нещодавно була смертельною. Пережити

таку інфекцію, залишившись хоч відносно здоровим, мали змогу одиниці... Керівництво полку викликало батьків

Романа. 8 січня 1884 року граф забрав майже безнадійного сина в рідний маєток. Родинний лікар марно не обнадіював рідних хворого. Роман майже постійно був непритомним, у нього почалося зараження крові й запалення суглобів. Якось уранці мати побачила, як його пальці почали судомно-нервово бгати простирадло. На жаль, вона вже знала, що це означає... Лікар тільки скрикнув: «Як? Уже?!» Не маючи змоги нічого вдіяти, батьки залишилися біля сина й почали молитися. І раптом Роман почав дихати спокійніше й міцно заснув...

Серйозна небезпека життю минула тільки наприкінці лютого. Одужування тривало дуже важко й довго. Але Романові пощастило. Він залишився живим і почав відновлюватися. Щоправда, про військову службу вже навіть не йшлося: хвороба дала ускладнення на суглоби. Лікуватися потрібно було ще якнайменше кілька років. Хлопець намагався не звертати особливої уваги на дискомфорт. Він навіть не здогадувався, що згодом наслідки хвороби призведуть його до паралічу й прикують до інвалідного візка... А поки він був певний: Бог урятував його, щоб він міг здійснити мрію всього свого життя. Родичі й знайомі відвідували його, вітали з одужанням. А Роман переконував матір, що він більше так не може й не бачить іншого виходу, як утекти з дому...

9 червня родина Шептицьких відвідала в Брухналі щорічну службу повного відпущення гріхів. Софія подумки просила Бога дати їй чоловікові сили порозумітися з родиною, щоб, нарешті, завершилися важкі випробування для неї та

Романа. Раптом при благословенні Чесними Дарами, коли всі стали навколішки, важка дубова лава відчутно здригнулася... Уважається, що таке може трапитися, коли якусь молитву було почуто і вдоволено. На очах Софії Шептицької виступили сльози, вона обережно торкнулася пальцями руки чоловіка. Неочікувано граф Ян узяв її долоню й міцно стиснув. З того часу жінка була впевнена: то саме її молитву почув Господь, і душа графа таки відкриється для розуміння власної дитини. Напевно, так і було, бо через чотири роки цього самого дня батько сам привіз до Добромильського монастиря свого впертого сина і, плачучи перед дарохранительницею, щиро передав його Господу...

Літо Роман провів у Криниці, поправляючи здоров'я. Звідти він надіслав батькові листа, у якому написав, що бути василіанином – це його справжнє покликання, намагався довести це. І просив дати дозвіл прийняти новіціят – на один чи два роки, як батько дозволить, щоб остаточно в цьому переконався не тільки він, а й уся родина. Хлопець знов обіцяв нічого не робити без батьківської згоди. Батько на лист не відповів, але коли Роман повернувся до маєтку, пішов з ним до найближчого лісу. Повернулися вони тільки за дві години – заспокоєні, навіть радісні. Ян Шептицький вирішив не забороняти синові йти за своїм покликанням. Але вимагав, щоб той спочатку закінчив Краківський університет і став юристом. А ще весь цей час – чотири роки – не уникав світських розваг. Якщо після закінчення університету Роман не передумає, він буде вільний, і батько дасть йому свою згоду на новіціят... Хлопець погодився і навіть ускладнив собі завдання – водночас із заняттями з юриспруденції вступив до теологічного факультету Вроцлавського університету. Важко сказати, як молодий шляхтич при такому слабкому здоров'ї встигав блискуче навчатися в обох вишах, але закінчив він їх з відзнакою. В університеті Роман навчався разом із братом Олександром. Він чітко дотримував угоди з батьком, але задоволення від цього не мав. Граф усе ще сподівався, що син змінить свій намір. Роман же рахував дні до того часу, коли він справді матиме свободу йти власним шляхом. А незабаром батько насправді повірив у покликання свого сина, скорившись Божій волі. Він зрозумів для себе просту істину: його хлопчик насамперед належить Богові, і Творець лише позичив його батькам. Але вимога графа, щоб син отримав освіту, була слушною. Завдяки цьому Роман здобув спеціальні знання, завів численні світські зв'язки, які згодом знадобилися і йому самому, і його монастирю. До речі, після того як батько зміг підтримати рішення сина

стати ченцем-василіанином, він дозволив Романові віддати себе під духовне керівництво отця Яцковського.

Тим часом важкі стосунки батька та сина, що так довго тривали, найстрашніше відбилися на недужій графині. Її розбив нервовий параліч, і в жінки на десять місяців віднялися ноги. У супроводі сина Лева, рідного брата та служниці її відправили на південь. Старші сини навідували матір кілька разів.

У квітні 1886 року Роман Шептицький поїхав до Рима (друга поїздка відбулася взимку 1888-го, коли молодий шляхтич уже отримав ступінь доктора права). Батько вважав, що перебування у Вічному місті буде дуже корисним для сина. Там Роман познайомився з кардиналами Сімеоні, Серафімо Ваннутеллі, Камілло Мацелла, Мечиславом Ледоховським, Чацьким і колишнім Львівським уніатським архієпископом Йосипом Сембратовичем. Ще за рік хлопець побував у Варшаві, Вільно, Ченстохові, Хирові, Почаєві, Києві та Москві. Під час поїздки він познайомився з українським істориком польського походження Володимиром Антоновичем та з філософом Володимиром Соловйовим. Спілкування з цими людьми змусило молодого шляхтича ще більше повірити в те, що він насправді знайшов своє справжнє покликання. 8 лютого 1888 року Роман з матір'ю побував на загальній аудієнції в Папи Римського Лева XIII, а 24 березня – на приватній. Тоді він зізнався, що хоче стати священником. Шептицький не просто прийшов отримати благословення. Він попросив понтифіка дати йому, католику-«латинянину», дозвіл перейти до чину василіан і скласти чернечі обітниці... Папа благословив його і сказав: «Будьте послухні голосу Божому, який кличе вас». Особливо благословив він поклик молодого шляхтича і василіан узагалі, сказавши, що на них на Сході чекає велика місія. Графиня Софія тоді з гіркотою визнала, що її син готовий на мучеництво, але якщо Господь так захотів, то хай буде так, як Він захоче.

Ще за чотири дні до Рима приїхали батько та дядько Романа. Разом вони побували на світських прийомах. Одного вечора хлопець з полегшенням видихнув: «Сподіваюся, що сьогодні я востаннє одягав свій фрак». Того дня він говорив з батьком до пізньої ночі. А вранці граф задумливо сказав дружині: «Уперше мені розкрилася його душа... Я ніколи не зможу віддячити Богові за цю розмову. Навіть якби я прихилив цій дитині цілий світ, цього було б замало – їй потрібне щось інше». І того іншого молодому Шептицькому не могли дати ані його рідні, ані друзі, ані найблисучіша світська кар'єра.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.